

PEDAGOGIKAGA OID TERMINLAR RIVOJLANISHINING ASOSIY
TENDENSIYALARI

Nizomova Mohinur Baratboyevna

QarDU Amaliy ingliz tili kafedrasi mudiri,
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogikaga oid terminlar rivojlanishining zamonaviy tendentsiyalari tahlil qilingan. O'rganishda yangi terminlar paydo bo'lishining globalizatsiya va texnologik taraqqiyot ta'siridagi jarayonlari ko'rib chiqiladi. Pedagogik terminlar xalqaro miqyosda standartlashuvi, milliy tilga moslashuvi va ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'liqligi tadqiq etilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonlarida bu terminlarning ahamiyati va ularning to'g'ri qo'llanilishi bo'yicha xulosalar chiqarilgan.

Ka'lit so'zlar: pedagogika, terminologiya, rivojlanish, globalizatsiya, lingvistika, ta'lim

Pedagogik terminologiya ta'lim va tarbiya jarayonlarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Terminologiyaning rivojlanishi esa doimiy ravishda globalizatsiya, texnologik yangiliklar, va ijtimoiy o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lgan o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Yangi terminlar ta'lim tizimiga kirib kelib, zamonaviy pedagogik metodikalarni ifodalash uchun muhim vosita sifatida foydalanilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro terminlarning milliy ta'lim tizimlariga moslashuvi, ularning samarali foydalanilishi uchun muhim omil bo'lib qolmoqda. Pedagogik terminlarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganishga, xususan, xalqaro va mahalliy jarayonlar, lingvistik tadqiqotlar hamda texnologik taraqqiyot asosida shakllangan yangi atamalarni tahlil qilishga qaratilgan. Shu o'rinda, terminlarning zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni va ularning ijtimoiy-madaniy kontekstda qanday rivojlanayotgani muhokama qilinadi.

Pedagogikaga oid terminlarning rivojlanishini tahlil qilish uchun bir necha ilmiy usullar qo'llanildi. Bu usullar tadqiqotning maqsadi va qo'yilgan vazifalarini to'liq amalga oshirish uchun tanlangan. Quyida ishlatilgan metodlar haqida batafsil ma'lumot keltiriladi:

Pedagogik terminologiyaning tarixiy rivojlanish jarayoni o'rganildi. Dastlab, terminlarning paydo bo'lishi va ularning o'zgarish dinamikasi tarixiy kontekstda tahlil qilindi. Pedagogik atamalar tarixda qanday shakllangani va ularning zamonaviy o'zgarishlarga qanday javob berayotgani o'rganildi. Bu usul orqali asosan ilmiy maqolalar, kitoblar, ta'lim tarixiga oid hujjatlar va manbalar tahlil qilindi¹.

Pedagogik terminlarning xalqaro va mahalliy kontekstlarda qanday ishlatilishini solishtirish uchun qiyosiy tahlil usuli qo'llanildi. Bunda ingliz tilidagi va o'zbek tilidagi pedagogik atamalar orasidagi o'xshashliklar va farqlar o'rganilib, ularning terminologik rivojlanishiga ta'siri tahlil qilindi. Shu bilan birga, turli mamlakatlarda ta'lim sohasida qo'llaniladigan pedagogik atamalar milliy tillarga qanday moslashtirilgani qiyoslandi.

Pedagogik atamalarning leksik va semantik xususiyatlari o'rganildi. Bu usul orqali terminlarning ma'no jihatdan kengayishi, yangi konnotatsiyalarning paydo bo'lishi va ularning til tizimiga ta'siri tahlil qilindi. Leksik-semantik tahlil natijasida pedagogik terminlarning ta'lim jarayonidagi rolini va ularning tilshunoslikdagi o'rnini yanada aniqlashga e'tibor qaratildi.

Pedagogik terminlarning qo'llanilish chastotasi va ularning ta'lim jarayonidagi muhimligi statistik tahlil usuli yordamida o'rganildi. Bu metod orqali turli ta'lim dasturlari, darsliklar va ilmiy manbalarda pedagogik atamalarning qanday qo'llanilishi tahlil qilindi. Ushbu ma'lumotlar asosida atamalar o'zgarishining ijtimoiy va madaniy kontekst bilan bog'liqligi aniqlangan.

¹ Anderson, P. (2020). *Modern Trends in Pedagogical Terminology*. Cambridge University Press.

Pedagogik terminlarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi zamonaviy lingvistik tendensiyalar o'rganilib, ularning pedagogik jarayonlardagi ahamiyati tahlil qilindi. Ushbu tadqiqotlar orqali ta'lim jarayonidagi lingvistik va pedagogik innovatsiyalarni chuqurroq o'rganishga urinish qilindi².

Mazkur metodlar yordamida pedagogik terminlar rivojlanishining asosiy omillari va ularning ijtimoiy-madaniy jihatlari to'liq tahlil qilindi. Bu usullar tadqiqotning ilmiy asoslilikini va olingan natijalarni yanada aniqlik bilan ko'rsatishga xizmat qildi.

Pedagogik terminologiyaning rivojlanishidagi asosiy tendensiyalarni tahlil qilish natijasida bir nechta muhim jihatlari aniqlandi. Avvalo, ta'lim sohasida qo'llanilayotgan atamalarni standartlashuvi kuzatildi. Xalqaro darajada qo'llanilayotgan terminlar ko'plab mamlakatlarda bir xil ma'noda ishlatilishi va ta'lim tizimlariga moslashtirilishi jarayoni kengaygan. Jumladan, "*blended learning*", "*e-learning*" kabi terminlar ko'pchilik ta'lim tizimlarida keng qamrovli tus oldi. Globallashtirishning ta'siri sezilarli darajada oshgani kuzatildi, bu esa chet tillaridagi, ayniqsa ingliz tilidagi atamalarning milliy ta'lim tizimlariga kirib kelishini tezlashtirdi. Bunday terminlarning o'zbek tiliga moslashuvi jarayonida turli murakkabliklar mavjud bo'lsa-da, ko'plab terminlar keng qo'llanila boshladi, masalan, "*curriculum*", "*assessment*", "*feedback*" kabi atamalar misol bo'la oladi.

Shuningdek, texnologik taraqqiyot pedagogik atamalarning tezkor ravishda rivojlanishiga olib keldi. Masalan, masofaviy ta'lim platformalari va zamonaviy ta'lim metodlari bilan bog'liq bo'lgan "*flipped classroom*", "*gamification*" kabi atamalar keng tarqalmoqda. Bu terminlar zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan.

Ijtimoiy va madaniy omillar ham pedagogik terminlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatdi. Xalqaro ta'lim maydoniga kirib kelgan terminlar milliy ta'lim tizimlariga mahalliy madaniyat va ijtimoiy o'zgarishlar bilan uyg'unlashtirildi. Masalan, "*mentorship*" va "*ustozlik*" kabi tushunchalar bir-birini to'ldirgan holda ishlatilib, mahalliy kontekstga moslashtirildi.

Terminologiyaning diversifikatsiyasi ta'limning turli darajalari va sohalariga moslashtirildi. Jumladan, umumiy ma'noda ishlatiladigan atamalar maxsus sohalar va kontekstlarga ko'ra moslashtirildi. Masalan, "*learning objectives*" va "*competency-based education*" kabi terminlar ta'limning turli bosqichlarida turli ma'noda talqin qilinishi kuzatildi.

Pedagogik terminologiyaning rivojlanishi zamonaviy ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi va bu jarayon ko'plab omillar ta'sirida shakllanadi. Avvalo, globalizatsiya jarayonida xalqaro terminlarning milliy ta'lim tizimlariga kirib kelishi va bu atamalarning mahalliy tilga moslashuvi muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Andersonning tadqiqotlariga ko'ra, xalqaro terminlar milliy ta'lim tizimlariga kiritilganda ularning leksik va semantik moslashuvi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Shuningdek, texnologik rivojlanishning pedagogik atamalar paydo bo'lishida muhim roli borligi aniqlangan. Jonsonning fikriga ko'ra, zamonaviy texnologiyalar bilan bog'liq ta'lim metodlarining rivojlanishi yangi terminlar paydo bo'lishini jadallashtirgan, bu esa zamonaviy ta'lim jarayonida texnologiyaning ta'sirini oshirishga yordam beradi. Masalan, "*flipped classroom*" yoki kabi atamalar ilgari mavjud bo'lmagan pedagogik tushunchalarni ifodalaydi va ular ta'limning yangi formatlari bilan bog'liqdir. Bundan tashqari, ijtimoiy va madaniy omillar ham pedagogik terminologiyaga ta'sir ko'rsatmoqda. Smitning tadqiqotlarida ta'kidlanganidek, xalqaro pedagogik atamalar mahalliy ta'lim tizimlariga moslashganda, ular mahalliy madaniyat va ijtimoiy qabul qilish jarayoniga moslashadi, bu esa terminlarning yangi semantik konnotatsiyalarga ega bo'lishiga olib keladi. Masalan, "*mentorship*" atamasi turli mamlakatlarda har xil madaniy va ta'limiy ma'nolarni anglatishi mumkin.

² Smith, J. (2021). *Educational Terminology and Globalization: An Overview*. Oxford University Press.

³ Milliy Ta'lim Instituti (2023). *Globallashtirish va ta'lim terminlarining standartlashuvi*.

Global terminlar milliy ta'lim tizimlariga moslashtirilganda, ularning noto'g'ri tarjima qilinishi yoki noto'g'ri qo'llanilishi natijasida semantik noaniqliklar va tushunmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Milliy Ta'lim Instituti tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, milliy ta'lim tizimlari bu global terminlarni moslashtirish jarayonida muayyan qiyinchiliklarga duch kelmoqda, chunki ularning mahalliy madaniy va lingvistik kontekstga to'g'ri kelishi har doim ham oson emas. Pedagogik terminlarning rivojlanishi globallashtirish, texnologik yangiliklar va ijtimoiy-madaniy omillar bilan uzviy bog'liqdir. Bu jarayonning samarali bo'lishi uchun xalqaro terminlar va mahalliy ta'lim tizimlarining integratsiyasi muhim rol o'ynaydi.

Xulosa

Pedagogikaga oid terminologiyaning rivojlanishi zamonaviy ta'lim jarayonida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayon globalizatsiya, texnologik innovatsiyalar va ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirida shakllanmoqda. Xalqaro pedagogik atamalarining ta'lim tizimlarida keng tarqalishi ularning standartlashuv jarayonini tezlashtirdi va bu, o'z navbatida, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam berdi. Biroq, bu terminlar milliy ta'lim tizimlariga moslashtirilayotganda, ularning mahalliy kontekstga moslashuvi va tushunariligi muhim bo'lib qolmoqda. Texnologik taraqqiyot pedagogik atamalarni rivojlantirishda yangi ufqlar ochdi, zamonaviy ta'lim usullariga mos yangi terminlar paydo bo'ldi. Bu jarayon pedagogik terminlarning xalqaro standartlarga moslashuvini tezlashtirish bilan birga, ta'lim sohasida terminologik boylikni yaratishga xizmat qildi.

Ijtimoiy va madaniy omillar esa pedagogik terminlarning mahalliy til tizimlariga moslashuvi jarayonida muhim rol o'ynaydi. Biroq, xalqaro atamalarining mahalliy ta'lim tizimlariga to'g'ri moslashtirilishi terminologik noaniqliklarni oldini olish va ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlash uchun zarur. Kelgusida pedagogik terminlarni yanada rivojlantirish uchun xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, terminlarning ilmiy asoslangan moslashuv jarayonini yaxshilash va lingvistik izchillikni ta'minlash muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Anderson, P. (2020). Pedagogik terminologiyaning zamonaviy tendensiyalari. Kembrij universiteti nashriyoti.
2. Smit, J. (2021). Ta'lim terminologiyasi va globallashtirish: Sharh. Oksford universiteti nashriyoti.
3. Milliy Ta'lim Instituti (2023). Globallashtirish va ta'lim terminlarining standartlashuvi.
4. Jonson, K. (2019). Zamonaviy ta'limda texnologiyaning o'rni. Garvard ta'lim tahlillari.
5. Usmonova, N. *O'zbek tilida yangi pedagogik terminlarning rivojlanishi*. Tashkent: Fan va Texnologiya Nashriyoti. 2021.
6. Williams, R. *Terminology in Education: A Comparative Study of English and Other Languages*. Routledge. 2018.
7. Nizomova M.B. Ingliz va o'zbek tillarida pedagogikaga oid terminlarning taqdiqi. Monografiya. Termiz- 2023. "IRFON-PRINT" nashriyoti.
8. X.Paluanova, M.Musurmonova, K.Riskulova, Z.Kurbanniyazova. "List of pedagogical terms" 16.11.2012.